

Vegan Aktivizmin Kadına Bakışına Dair

About Vegan Activist View of Women

Derya Eren*

Carol J. Adams,
Etin Cinsel Politikası – Feminist-Vejetaryen Eleştirel Kuram,
 çev. Güray Tezcan & Mehmet Emin Boyacıoğlu,
 2017, 3. Basım, 396 s., İstanbul: Ayrıntı.

Feminizmin sadece kadın hakları için bir mücadele olmadığı vurgusu son zamanlarda giderek yaygınlaşmaktadır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası gündeme gelen doğal kaynakların kullanımı, nükleer enerji ve atık problemleriyle beraber feminizm içinde yeni bir teori gelişmiştir: ekofeminizm. İnsanoğlunun doğa üzerinde kurduğu tahakkümle, erkeğin kadın üzerinde kurduğu tahakküm arasında bir bağ olduğunu iddia eden ekofeminizm, çok yönlü bir teori olma özelliği taşır. Öyle ki barış hareketinden işçi ve kadın haklarına, çevreci hareketlerden hayvan özgürleşmesine kadar her alanda sömürüye karşı çıkmaktadır. İncelemesini yaptığımız *Etin Cinsel Politikası* ise kadınların ve hayvanların benzer şekilde konumlandırıldıklarını, hayvana uygulanan şiddet ile kadına uygulanan şiddetin aynı ataerkil kültürden kaynaklandığını iddia etmesi bakımından ekofeminist bir yaklaşıma sahiptir.

Kitabın temel amacı et yemenin erkek egemenliğiyle ilişkili olduğunu okuyucuya sunmak, feminist ve vejetaryen kuramın bağlantısını ortaya koymaktır. Adams'a göre etin cinsel politikasının tanımı kadınların hayvanlaştırılması, hayvanların ise cinselleştirilmesidir. Adams buna örnek olarak 2008'de ABD 9.

.....

* Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Din Sosyolojisi Yüksek Lisans Öğrencisi

Temyiz Mahkemesinin baş hâkiminin paylaşmış olduğu elleri ve dizleri üzerinde duran ve vücudu inek beneklerine benzer şekilde boyanmış kadınların fotoğrafları ve bir çiftlik hayvanıyla ilişkiye giren adamın videosunu paylaşmasını örnek gösterir. Bu örnekteki sapkın cinsellik anlayışından bir çıkarım yapmak elbette ki makul gözükmemektedir. Ancak yazar bununla beraber bazı restoranların menülerinde “90D beden hindi göğsü” veya “tavuk kalça” ifadeleriyle karşılaşmanın da etin cinsel politikası olduğunu iddia etmektedir. Etin cinsel politikasının bir diğer şekli ise erkeklerin et yemek zorunda olduğu düşüncesi, et yemekle yiğitlik arasında bir bağ kurulmasıdır; bu yüzdendir ki yemek kitaplarında anneler günü için çay saati önerileri varken babalar günü için mangal ziyafeti ön plana çıkar.

Geniş bir literatürden faydalanan ve anlaşılır bir dile sahip olan kitap, oldukça aktivist bir üslupla kaleme alınmıştır. Adams kitabın başlangıcında et tüketiminin sınıfsal ayrımına dikkat çekmektedir; iktidar sahipleri et yerken, işçi sınıfı karbonhidrat ağırlıklı beslenmiştir. Ancak Adams’a göre et tüketimi sadece sınıfsal değil ataerkil ayrımı da beraberinde getirmektedir. Et erkeğe uygun, ona güç veren bir besin olarak görülmüştür. Kadınlar ikinci sınıf vatandaş olarak kabul edildiğinden, et yerine ikinci sınıf kabul edilen meyve, sebze ve tahıl ağırlıklı beslenmişlerdir. Bir kadının tek başına idare edemeyeceği düşünüldüğü gibi, sebze yemeğinin de başlı başına bir yemek olarak değerlendirilmediği varsayılmıştır.

Adams’a göre erkeklerin güçlenmesi için et yemeleri gerektiğini düşündürten şey; güçlü hayvanların kaslarını yersek güçlü olacağımızı söyleyen ataerkil mitten başka bir şey değildir. Yazar bu anlayışın yerel kültürlerden dinî metinlere, yemek kitaplarından izlediğimiz reklamlara kadar her yerde karşımıza çıktığını eleştirerek dile getirir. Kullandığımız dil de bu anlayışı güçlendirmektedir. Örneğin İngilizcedeki “beef up” fili ete kemiğe büründürmek anlamına gelip geliştirmek anlamına; “a meatyquestion” ifadesi etli butlu, önemli bir soru anlamına gelmektedir. Ot ise etin aksine edilgenliği simgelemektedir. “Ot gibi durmak” ifadesi yine ataerkil kültürün dilimize yansımalarının örneğidir.

Adams, etin cinsel politikasının yanı sıra ırksal politikasına da dikkat çekerek konuya daha bütüncül bir bakış açısıyla yaklaştığını göstermektedir. On dokuzuncu yüzyılda beyazların üstün olduğunu savunanlar, etin de üstün bir yiyecek olduğunu iddia etmişlerdir. Öyle ki o dönemde pirinç yiyen Hinduların ve patates yiyen İrlandalıların İngilizler tarafından yönetiliyor olması İngilizlerin et yemesine ve dolayısıyla güçlü olmasına bağlanmıştır.

Et ile egemenlik arasında kurulan bu ilişkinin kaynağı ekonomi olarak gösterilmiştir. Et değerli bir maldır ve bu malın kontrolüne sahip olanlar gücün de sahibi olacaktır. Ekonomisi ete dayalı toplumlarda; kadınların yaptıkları işe değer verilmemesi, kadınların çocuk bakımından sorumlu olması, erkek tanrılara inanılması ve baba soyluluk gibi bazı ortak özelliklerin olduğunu; ekonomisi bitki temelli toplumların ise eşitçiliğe daha yatkın olduğunu belirtmiştir. Ancak Adams'ın bunu bir nedensellik gibi sunması tartışmaya açık bir konu gibi gözükmemektedir. Bununla beraber daha önce patates yiyen Hinduların sömürüldüğünü dile getiren yazar, ekonomisinin ete dayanmamasına rağmen Hint toplumunun pek çok sorunu beraberinde getiren baskıcı toplumsal sistemine değinmemiştir.

Adams, kitabında “kayıp gönderge” kavramına dikkat çekmektedir. Kayıp gönderge hayvanların kesilerek ete dönüşmesi, hayvanın bir zamanlar canlı olduğu fikrini unutturarak onu kayıp hale getirme sürecidir. Kullandığımız dil kesilmiş hayvana ölü bir ceset demeyi değil, gastronomik anlamda bir et dememizi sağlar. Adams kayıp göndergeye yol açan, önümüze gelen et, yumurta veya süt gibi hayvansal ürünleri hayvandan bağımsız olarak görmemizin sebebini içinde bulunduğumuz kültürün ve dilin sınırlarıyla belirtmekte ancak bir noktaya yeterince yoğunlaşmamaktadır. Bugün önümüze gelen etin bir zamanlar canlı bir hayvana ait olduğunu düşünmüyorsak, bunda kullandığımız hâkim kültür ve dilin kodları kadar modernitenin, endüstriyel üretimin, küreselleşmenin ve tüketim kültürünün de etkisi vardır.

Adams sadece etin erkek egemenliğiyle olan ilişkisini göstermeyi hedeflememekte, aynı zamanda feminist ve vejetaryen kuramın birbiriyle olan ilişkisini ortaya çıkarmayı görev edinmektedir.

Adams'a göre feministler kadınların hayvan gibi muamele gördüğünü kabul eder ancak burada hayvan, onlar için metaforndan başka bir şey değildir. Hayvanların gördüğü muameleyi gerçek anlamda düşünmemişler ve ataerkil kültürün belirlediği sınırların dışına çıkamamışlardır. Bu sebeple radikal feminizmi eleştiren yazar, feminizmin ve vejetaryenliğin ayrı olarak ele alınmasının çelişkili doğasına dikkat çeker. Ona göre hayvanların kesim aracılığıyla ete dönüşmesi ile tecavüze uğrayan kadınların kendisini et parçası gibi hissetmesi birbiriyle yakından ilişkilidir; her iki durumda da eril şiddetin öznenen nesneye dönüştürmesi söz konusudur. Adams'a göre feminizm kadın üzerindeki baskıyı ele alırken hayvan üzerindeki baskıyı da görmeli, ona meydan okumalı ve ikisi arasındaki bağılılığı fark edebilmelidir.

Adams sadece hayvan haklarından bağımsız ele alınan bir feminizm eleştirisini dile getirmekle kalmıyor, aynı zamanda hayvan hakları savunucularının tecavüz dilini ödünç olarak kullanmalarını da eleştiriyor. Ona göre şiddetin dilini birbirinin yerine kullanmak şiddetin kaynağına karşı çıkmakta yetersiz kalmaktadır. Yapılacak olan ise özneyi nesneleştiren, maddeyi ruhtan ayıran ve kayıp göndergeler oluşturan yapıya karşı bütüncül bir direniş göstermektir. Yazar şiddetin bağlantılarını ortaya koyma noktasında oldukça başarılı bir yaklaşım sergilemekte ancak mezbahayı bir şiddet olarak görüp, kürtağı bir hak olarak değerlendirerek çelişkili bir özgürlük anlayışı ortaya koymaktadır.

Adams yediğimiz besinlerden, giydiğimiz ayakkabıya; kullandığımız sabundan uyuduğumuz yastığa kadar her alanda hayvanların sömürüsüne dayalı bir bağımlılığa dikkat çekmektedir. Ancak hâkim kültür için hayvanın ezilmişliği normal olandır, buna karşı çıkmak ise şaşırtıcıdır. Yazar hâkim kültürün hayvan sömürüsünde ahlakî ve politik bir problem görmemesini dile getirmekle yetinmeyip, bunu dil aracılığıyla nasıl inşa ettiğini de eleştirerek göstermeye çalışmaktadır. Adams, kullandığımız insan merkezci dili tüm bu şiddete karşı bir maske olarak değerlendirir. "Hayvan" kelimesi sanki insanlar hayvan değilmiş gibi bir hakaret olarak kullanılır; insan olan hayvanlar ve insan olmayan hayvanlar arasında ayırım

meydana getirir. Yine dildeki mecaz ve metaforlarla hayvana dayalı yapılan benzetmeler, onların kendi varlığını yok eder ve onları birer atıfa indirger: “Tilki gibi kurnaz”, “kurt gibi aç” gibi tabirler veya kişileri günah keçisi ve kobay olarak nitelendirmek Adams’a göre şiddet metaforlarına örnek teşkil etmektedir.

“Mezbaha” yerine “et tesisi” veya “et fabrikası” kullanımının yanlış adlandırma olduğunu öne süren Adams, vejetaryen bir adlandırmayı destekler. Feministlerin tecavüzü cinsellik olarak değil şiddet olarak adlandırdığı gibi, etin de besin olarak değil cinayet olarak adlandırılmasının gerekliliğini savunur. İnsani kesim gibi tabirleri et yemeyi zararsız bir eylem olarak gösterdiğini belirten yazar, buna benzer ifadelerin hayvanları dil aracılığıyla kayıp gönderge haline getirdiğini, bu sebeple dilin şiddeti maskelemekten kurtulması ve özgürleşmesi gerektiğini vurgular.

Yazar feminizmin ve vejetaryenliğin birbiriyle olan benzer ilişkisini gösterdiği gibi her ikisine yöneltile eleştirilerin de benzerliğine dikkat çeker. Feminizme karşı “erkeklerin de özgürleşmeye ihtiyacı var” savunusu gibi vejetaryenliğe karşı “bitkilerin de canı var” şeklinde karşı çıkışın değersizleştirmeye yönelik savunular olduğunu iddia eder. Bir feminist veya vejetaryen kendi savunmasını yaptığı zaman ise agresif olarak yorumlanır.

Adams’a göre et yemek hayvanlar üzerinden kurgulanan bir öyküye bağlıdır. Bu öyküde hayvanın var olmasına da yok olmasına da karar veren insandır. Ancak bu öykü, hayvanın nesneleştirilmesinde insanın sorumluluğunu gizlemek için yanlış adlandırmalarla ustaca kurgulanmıştır. Adams’a göre bu öykü ataerkil kültürün anlatısından başka bir şey olmayıp, geleneksel kadının edilgenliğini anlatan öykülerden farksız değildir. Adams bu öyküye meydan okuyabilecek olanların ancak feministler ve vejetaryenler olacağını belirtmektedir. Ayrıca yazar vejetaryenliği barındıran metinlerin (romanlar) edebiyat eleştirmenleri tarafından ele alınış tarzını eleştirmektedir. Adams’a göre eleştirmenler bu metinleri parçalarına ayırmaktadır. Parçalarına ayırma süreci ilk olarak metni nesneleştirmeye başlar. Metin bu aşamada incelemeye açık tutularak bazı temel unsurlarına indirgenir. Daha sonra ise metindeki

vejetaryenlik görmezden gelinerek bağlamından koparılır, metin parçalarına ayrılır. En sonunda ise ataerkil kültüre karşı hiçbir şey söylemiyormuş gibi tüketilir. Bu süreç hayvanların ve kadınların nesne gibi görülüp, istismar edilip parçalara ayrılması, hayvanların etlerinin kadınların ise imgelerinin tüketilmesiyle aynıdır.

Birinci Dünya Savaşı sonrası savaş karşıtı kadın yazarların metinlerine değinen Adams, bu metinlerin insana yönelik şiddet ile hayvana yönelik şiddeti ayrı tutmadığını söyler. Bu metinler et yeme ve savaşın gaddarlığı arasındaki bağlantının farkına varmıştı. Diğer bir ifadeyle feminist-vejetaryen bir edebî gelenek mevcuttu, ancak hâkim kültür tarafından görmezden geliniyordu. Adams bu geleneği görmezden gelmemeyi teşvik ederek, feminizm ve vejetaryenliğin tarihini yeniden yapılandırmayı, iki mücadelenin nasıl birleştiğini kitap boyunca göz önüne sermeye çalışmıştır. Bu iki kuramın birbiriyle olan sıkı ilişkisini anlamak için vejetaryenliğin sağlık için takip edilen bir diyet olmadığı ahlaki bir duruş olduğunu ve bu ahlaki duruşun sadece hayvan hakları temelli olmadığını kavramak gerekir. Burada vejetaryenlik, sadece ete değil tüm hayvansal ürünlerin kullanımına karşı etik bir duruş olan veganlıkla örtüşmektedir. Buna ek olarak vejetaryenlik Adams'a göre özgür kadının kimliğinin bir parçası ve aynı zamanda hâkim kültüre karşı defakto bir isyandır. Vejetaryen, et yiyen dünyaya isyan ederek et yemenin doğal olduğunu salık veren mitleri yıkmış olur, alternatif bir yaşamın mümkün olduğunu gösterir. Feminist-vejetaryen eleştirel kuramı geliştirmek ancak böyle bir yolla yazarın da belirtmiş olduğu gibi pilav yiyip, kadınlara inanmakla mümkün olabilir.

Görüldüğü üzere Adams, ırkların, cinsiyetlerin ve türlerin özgürlüğünü feminist-vejetaryen eleştirel kuramıyla ortaya koymaktadır. *Etin Cinsel Politikası* feminizmin tek başına özgürlük mücadelesinde yetersiz kaldığını göstermesi ve sömürüye karşı çok yönlü bir bakış açısı geliştirmesi bakımından dikkate değer bir eserdir. Ancak yazarın “kayıp gönderge” kavramıyla hayvanın canlı olduğu fikrinin unutulduğunu öne sürmesi, her et yiyen için geçerli olmayabilir. Aynı şekilde kendi deyimiyle “et yemek erkek iktidarının her öğünde ilan edilmesidir” ifadesi son derece genelleycidir.

Bununla beraber, et yemenin insan dişleri için uygun olmadığı, dolayısıyla insanlığın aslında vejetaryen olduğu gibi argümanların ne kadar sağlam olduğunu tespit etmek oldukça güçtür. Bu sebeplerden, incelemesini yaptığımız metni sırf yaşam hakkını savunduğu için sorgusuz kabul etme gibi bir durum söz konusu değildir. Kadın haklarını savunan ancak et yiyen birinin samimiyetsiz bulunması, onun mücadelesini değersizleştirmekten başka bir şey değildir. Ancak metnin sunduğu kadın ve hayvanın benzer şekilde nesneleştirilmesi, parçalara ayrılması ve tüketilmesi bütünüyle reddedilebilecek bir tespit değildir. Metnin sağlıklı bir analizi için, kültürü bütünüyle şeytanlaştıran ya da onu sorgulamadan, olduğu gibi kabul eden uç görüşleri itidalli bir yaklaşımla ele almak daha uygun gözükmektedir.